

ZAŠTO SE VELI KURJE OKO?

U proljeće 2002. objavljen je *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, urednika Ranka Matasovića i Ljiljane Jojić (izdavač Novi Liber, iz Zagreba). U tom se rječniku daju i etimološki podatci, dakle podatci o tome s kojim su riječima naše riječi povezane po podrijetlu.

Kako se već više od dvadeset i pet godina bavim etimologijom, taj mi je dio toga rječnika i te kako zanimljiv, a sigurno je da je to i mnogim korisnicima rječnika. Autor etimologija Ranko Matasović jako se trudio i napravio je velik i vrijedan posao. – I, kako to već biva u velikim djelima, dogode se propusti, omaške i pogriješke, za koje su najvjerojatnije krivi mnogobrojni suradnici i velika količina podataka koja onemogućuje dobar uvid u tijek posla.

Zanimljivo je etimološko gnijezdo *kur-*, povezano oko značenja "pijetao", "kokoš".

Pridjev *kurji* iz sklopa *kurje oko* smješten je u enciklopedijskom rječniku u gnijezdo riječi *kurjak* "vuk", koja s *kur-* "pijetao", "kokoš" nema nikakve veze (riječ *kurjak* bila bi posudnica iz mađarskoga *kurja* "vuk", kako, doduše, s upitnikom, piše u tom rječniku). Sastavljači rječnika nisu u tom slučaju posegli za hrvatskim rječnicima kojima su se inače sigurno služili (a počesto i nisu).

Međutim, *kurje oko* naziva se tako jer je okasta oblika i zbog toga što koža podsjeća na kokošju kožu, na kožu kokošje noge. A u našem jeziku postoji cijelo etimološko gnijezdo riječi s *kur-* za koje je posve jasno da su povezane sa značenjima "pijetao", "kokoš". Mnogih od tih riječi u tom našem enciklopedijskom rječniku nema, jer su ih sastavljači valjda smatrali hrvatskomu jeziku nepotrebnima.

U *Etimolojskom rječniku...* Petra Skoka (1972.) kaže se da je u hrvatskom jeziku riječ *kur* "kokot", "pijetao", "petej" (mn.

kuri "pilad", "kokoši") "istisnuta iz književnog i saobraćajnog govora zbog toga što je deminutivna izvedenica [...] dobila značenje »penis«, »mentula«". Tamo možemo pročitati da u hrvatskim govorima postoje riječi *kurica* "mlada kokoš", "pišćenka", *kure* "pile", *kurić* "muško pile", *kurnjak*, *kurnik* itd. "kokošinjac" (s drugačijim polaznim značenjem, tu bi enciklopedijski rječnik morao zabilježiti i prezime *Kurnik*; usp. i prezime toga kruga *Kurnoga*). – Razni su primjeri (i od tih, i neki drugi) dani u Akademijinu rječniku (1903.) te u rječniku Julija Benešića (1986.). – Etimološki se podatci u nas mogu naći, osim u Skokovu rječniku, i u mojem priručnom etimološkom rječniku (1993.).

Ono što se naziva *kurje oko* u našoj je *Općoj enciklopediji* protumačeno (1978.) u članku *klavus* ili *kurje oko*, i piše da je to "bolno, ograničeno gomilanje roževine sa središnjim koničnim čepom" i da nastaje "najčešće zbog trajnog pritiska na kožu (tijesna obuća)". U Skokovu rječniku naći ćemo i podatak da se to u latinskim tekstovima već u VII. stoljeću naziva tom metaforom, *oculus pullinus*, dakle u našem kontekstu to bi bilo "kokošje oko", "pileće oko". Nije velika vjerojatnost da se u nas radi o opisu nastalu neovisno, nego moramo pomisliti da je naziv *kurje oko* zapravo prevedenica takva latinskoga sklopa ili pak možda njemačkoga, kako se predlaže u Benešićevu rječniku (današnja riječ *Hühnerauge* ima svoju povijest od XVI. stoljeća naovamo).

To je još jedan primjer da se u standardnom jeziku u stalnom izrazu može sačuvati riječ koja inače drugdje gotovo da i ne živi – ovdje: pridjev *kurji*. I za jezičnu kulturu nije nevažno koje je podrijetlo riječi ili izraza manje vjerojatno, a koje je vjerojatnije ili sigurno.

Alemko Gluhak